

Postmuseums huvudsamling av svenska frimärken.

Av Georg Menzinsky.

Det egna landets frimärken utgöra vanligtvis den mera försigkomna filatelistens huvudintresse, och speciellt hos oss i Sverige har man under de gångna 20 åren kunna konstatera en allt längre gående specialisering av just detta samlingsområde. Även om denna överhandtagande specialisering för filatelien i dess helhet måste anses vara till skada, då samlarna härigenom blir för ensidigt inriktade och lätt förlora kontakten med andra samlare, måste man med glädje konstatera, att Postmuseum ägnat speciellt intresse och ett mycket stort utrymme åt våra svenska frimärken, som gör det möjligt att studera allt om märkenas tillkomst och utveckling både ur filatelistisk och tryckteknisk synpunkt.

Den filatelistiska uppläggningsen av Sverige-samlingen, som den presenteras i dag, daterar sig från förste intendenten friherre Johannes Rudbecks tid, åren 1920—1930, och har allt sedan dess vårdats och utvecklats av postmusei nuvarande chef, intendent Paul Heurgren. Det var Rudbecks geniala idé, att utöver själva märkena samla sådant, som kunde tänkas vara av intresse för ett filatelistiskt studium av märkena. Sålunda sammanförde han förslagsritningarna till frimärkena och de godkända originalteckningarna, gravyravdrag, provtryck och färgprov, allt exempel på viktiga moment i märkenas tillkomst. Vid nyordning av frimärkena under Heurgrens tid har han haft hjälp av en av Sveriges mest kända nyansspecialister, överste G. Gartz, och bandmärkesspecialisten jägmästare A. Lundeberg. Både Gartz och Lundeberg följde den av Sveriges Filatelist-Förening utgivna handboken över Sveriges frankotecken. Detta verk, som är utarbetat av de främsta kännarna av Sveriges frimärken, ligger än i dag till grund för postmusei Sverige-samling, och genom att den ständigt omordnas i överensstämmelse med senaste filatelistiska rön och upptäckter håller den sig levande i sann filatelistisk bemärkelse.

Samlingen är monterad i 65 ramar, varje med 9 blad av formatet 40 × 30 cm. För varje emission lämnas uppgift om den tid märkena försålles på postanstalterna och när de avlystes.

Börja vi rundvandringen vid skilling banco-märkena finna vi där först några intressanta tryck i olika färger från den godkända moderstämpeln samt några otandade normalprov i märkenas slutgiltiga färger. Av de av varje samlare åtrådda "första dagen" stämplade märkena kan museet visa upp 3 exemplar, nämligen 3, 4 och 8 skilling banco, stämplade 1.7.1855. Bland alla 3-skillingar, ostämplade och stämplade, skulle jag särskilt vilja framhålla ett utomordentligt vackert obegagnat hörnstycke i djupt blågrön nyans med breda marginaler och tydligt marginalvattenmärke. Bland tryckvarianter lägger man märke till två exemplar av den s. k. dödskalletypen, d. v. s. det märke, där den vänstra 3-an blivit så

1. Två skillingbancofrimärken, stämplade första dagen, 1 juli 1855, de svenska frimärkena försålles.

deformerad, att den liknar en dödskalle. Bland 4 skill. b:co lägger man särskilt märke till den rikhaltiga nyansskalan av de gråa färgerna, därav två exemplar turkosblå, det ena ett verkligt lyx-exemplar med "klassisk" Wadstenastämpel. Ett praktfullt kvartsark original av 4 skill. b:co, torde vara det största hittills kända blocket. 6, 8 och 24 skill b:co äro representerade i ett stort antal mer eller mindre vackra, ostämplade och stämplade exemplar. Många i mycket typiska nyanser som t. ex. 6 skill. b:co med brunt inslag, 8 skillingarna i starkt rödaktig orange och 24 skill. b:co i kraftigt tegelröda nyanser. Skillingarna avslutas, som sig bör, med färgproven till 1858 års vapenmärken tryckta med 1855 års 4-skilling. b:co originalplåt i svart, grön, lila, orange och karmin färg.

Vapentypen 1858—1872, en serie, som Sverige-samlaren och särskilt då samlaren av de klassiska emissionerna, gärna ägnar speciellt intresse, är rikt representerad, och det mångskiftande

nyansmaterialet ger besökaren utsökt tillfälle att studera de fina men fullt karakteristiska färgolikheterna inom en och samma nyansgrupp.

Det svarta och det bruna lokalmärket presenteras i original och i nytryck. Bland annat visas ett otandat 25-ark, provtryck, av det svarta lokalmärket. För det bruna lokalmärket har även postverkets cirkulär av den 25 november 1861, i vilket utgivandet av det bruna lokalmärket annonseras, medtagits, — ett stycke postal historia inom filatelistisk ram, en utmärkt idé. — På cirkuläret är i enlighet med dåtida bruk ett märke fastklustrat; någon makulering av märket gjordes dock ej.

Lejontypserien 1862—1872 inledes med 3-öresvalören av typ I, och man måste till och med på postens eget museum konstatera, hur svårt det är att just av detta märke få förstklassiga exemplar. 3 öre, typ II, 17 öre och 20 öre visas däremot i ett stort och vackert urval, även om man för några nyanser, t. ex. det olivaktigt gråbruna 3 öresmärket och 1866 års brunaktigt orangeröda 20-öresmärke kunde önska sig tydligare exemplar.

I detta sammanhang och vid en flyktig återblick på det stora och rikhaltiga klassiska materialet från 1855 till 1872 må det vara tillåtet att framföra den önskan, att vid en eventuell framtida ommontering, en saklig gallring av ej fullt typiska och ur kvalitets synpunkt ej tillfredställande exemplar göres. Tack vare materialets storlek torde en sådan gallring kunna göras utan att inkräkta på det filatelistiska. Märken som gallras ut kunna monteras i separata album och — som mycket annat, som av utrymmesskäl inte kan monteras — hållas tillgängligt för studieändamål.

Sedan följer den stora gruppen Ringtypsmärkena, som började utkomma 1872 och kurserade i nästan 40 år, medan de först avlystes med utgången av år 1910. Här får filatelisterna i inte mindre än fem ramar sitt lystmäte i avseende på tandningsolikheter (tandning 14 och 15), pappersolikheter, nyanser och tryckvarianter. För de 14-tandade visas bl. a. för samtliga valörer något så vackert som $\frac{1}{4}$ ark av normalprover i märkenas slutgiltiga färg. Glädjande nog har museet även lyckats uppbringa ett stort antal märken, stämplade 1872, d. v. s. de tidigaste trycken. Av Sveriges feltryck "nr. 2" 20/Tretio — som nr. 1 få vi väl räkna den gula treskillingen — finnas inte mindre än 7 exemplar. Som jämförelse och av peda-

gogiska skäl har man även monterat den kända Fournier-förfalskningen av detta märke.

Vi ha så kommit fram till Sveriges första porträttfrimärken, Oscarsserien, och de tvåfärgade siffertypsmärkena. Här kan postmuseum visa upp ett ovanligt stort studiematerial. Där finns gravyrprov, ett stort antal normalprov och färgprov för de olika valörerna, intressanta avdrag från moderstämpeln, vilka för godkännande underställts konung Oscar och egenhändigt signerats av honom, stämpelprov, som utförts på olika färgprov för att fastslå lämplig färgnyans med hänsyn till makuleringsstämpelns tydlighet. Av det mycket omtalade och sällsynta "färgfeltrycket", 5 öre brun i stället för grön, finns där också ett exemplar. Enligt nyare rön, som publicerats av Olsson och Benzinger i deras förnämliga monografi över konung Oscar II:s porträttfrimärken, är detta hittills som färgfeltryck ansedda märke emellertid ett färgprov till 30-öresmärket (jfr. Svenska Postverkets Frankotecken, Del III, av Hugo Olsson och F. Benzinger, sid. 72). Av de tvåfärgade siffertypsmärkena och 1-kronasvalören finns ett flertal försöksfärgkombinationer och av 5-kronorsvalören "Posthuset" 9 stycken vackra färgprov och ett utsökt otandat 4-block ur det vänstra övre arkhörnet med breda marginaler.

Gustaf V i medaljong, d. v. s. emission 1910—1919, börjar med professor Olle Hjortzbergs olika förslagsritningar och avdrag av Paul Wilckes, Andreas Pichels och Ferdinand Schirnböcks porträttgravyrer. Vid sidan om de ordinarie märkena, vilka huvudsakligen äro monterade i ostämplade block, förekomma även här en mängd färgprov och otandade normalprov. Bland 1918 års s. k. provisorier kan en mängd "förskjutna övertryck" framhållas, lustiga att se, men knappast av något större filatelistiskt värde. Sådana "avarter" tillkommer väl huvudsakligen kuriositetsvärde, och om även ett museum givetvis kan och bör uppta sådana föremål bland sina exponat, böra samlarna dock göras uppmärksamma på att ej tillmäta dylika "tillfälligheter" för stort intresse.

Sveriges första officiella luftpostmärken av år 1920, små tjänstemärken av 1910 års typ, i valörerna 2, 3 och 4 öre med övertrycket Luftpost, ha som bekant varit föremål för förfalskningar, och här visas bland annat även prov på sådana tillsammans med äkta märken, så att den intresserade har möjlighet att studera och lära känna dessa.

Stort utrymme — kanske onödigt stort — har beretts 1918 års "landstormsmärken". Sålunda visas här bl. a. olika förslag till övertryck, och hur detta tar sig ut på olika märkestyper, såsom skilling b:co, vapen, lokalmärken, Oscarsseriens tvåfärgsmärken m. fl. Man hade väl knappast att vänta landstormsövertryck på dessa

FORSETH.

2. Teckning till Gustaf Vasa-frimärkena,
utförd av Einar Forseth.

klassiska emissioner, så vad dylik "Mache" skall ha för intresse, är svårt att inse. Vid en framtida ommontering kunna dessa förslag saklöst utelämnas. Museet bör nog följa en filatelistisk och pedagogiskt strikt linje och då bör objekt av denna art ej medtagas.

Efter 1919 års märken har museet lagt in de stora och små tjänstemärkena samt lösenmärkena, en åtgärd som ur flera syn-

punkter måste anses lycklig, då dessa emissioner i album och kataloger vanligen sättes sist i raden av frimärken och härigenom av samlarna lätt komma att betraktas som andra klassens emissioner. Tjänstemärkena ägnas 4 ramar och lösenmärkena två, och samtliga visas både i enstaka exemplar och i vackra 4:er block. Bland de över-

3. Två frimärken med skilda motiv,
som tryckts samtidigt.

stämplade stora tjänstemärkena finnas även de olika förslagsritningarna till själva övertrycket.

Sedan följer den stora gruppen märken efter 1920, de s. k. bandmärkena, vilka genom sin spatiösa, vackra montering i strip och block med originalteckningar, avdrag från originalgravyrerna och färgprov bilda ett färgstarkt och filatelistiskt sett rikt inslag i museets svenska sal. I fråga om nyanserna följes även för dessa

märken Sveriges FilatelistFörenings handbok, men man har här, — i motsats till vad som är förhållandet hos de "klassiska" emissio- nerna, där flera exemplar av samma nyans kunnat monteras, vari- genom man i många fall fått fram en nyansskala, — vanligen fått nöja sig med endast ett strip eller ett block av resp. nyans. Från nyanssamlarens synpunkt är detta givetvis beklagligt, men å andra sidan skulle bandmärkena genom att de monterats i strip och block — varigenom färgnyanserna mycket vackert framträda — svällt ut alldeles oproportionerligt i förhållande till de tidigare emissio- nerna. Bandmärkenas mycket diskuterade pappersfråga har här på ett — från handboken delvis avvikande — klart och ändamålsenligt sätt lösts, i det man delat upp papperet i A, B och C-papper, d. v. s. papper utan vattenmärke (A), papper med vattenmärke bokstäver (KUNGL. POSTVERKET) (B) och papper med våglinjer (C). Det helvita A-papperet har fått beteckningen A₃ (i enlighet med 1936-års handbok) en beteckning som vid en evt. kommande om- montering väl kommer att ändras till den numera allmänt antagna beteckningen D. Denna uppdelning av bandmärkenas olika pappers- sorter är enligt undertecknads åsikt att rekommendera varje sam- lare av bandmärken. Det har nämligen visat sig, att den långt- gående uppdelningen av A-papperet i undergrupper vållat samlarna minst sagt stora svårigheter. Vi böra heller inte glömma, att vi samla frimärken och inte olika pappersprover. Internationellt sett kunna vi med säkerhet inte påräkna någon förståelse för en sådan överdriven specialisering. Bandmärkenas intressanta "avarter" så- som dubbelpräglingar och plåtsprickor och de s. k. plåtskarvtecken, belysande viktiga detaljer i märkenas tillkomst, äro rikt represen- terade bland de utställda objekten. Vid 1924 års kongress — och jubileumsserier får man tillfälle att både för öres- och kronvalörerna se parkombinationer, där det ena märket hör till kongress- och det andra till jubileumsserien. Förklaringen härtill ligger i att dessa serier trycktes samtidigt, varvid den ena cylinderhalvan var präglad med kongressmärken och den andra med jubileumsmärken. Vid skarvlinjen kom härigenom ett märke av vardera serien att ligga bredvid varandra. Efter tryckningen och perforeringen revs arket vid skarvlinjen, så att ett dylikt par aldrig kom ut. Glädjande nog har museet emellertid tagit vara på sådana exemplar, varigenom denna trycktekniska detalj här kan åskådliggöras. Av 1931 års 5-kronorsmärke, Stockholms slott, typ I, finnas flera avdrag från

KOLONIEN NYA SVERIGE.

TILL 500-ÅRSMINNET AV DESS GRUNDANDE. 1638.

DE 5 TILL DETTA JUBILEUM UTGIVNA NÄRRENA
FÖRSÄLDES Å POSTFÄSTELÄNNAN:
8-4-1938 —

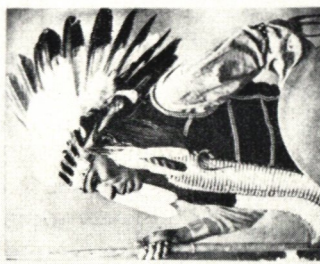
MOTIV TILL DETTA NÄRRE:

JOHAN PRINZ

FRÄMNING AV ORIGINÄL KONSTNÄR.

EN INDIAN.

GRUNDANS ORIGINALTECKNING AV OLLE HJORTZBERG.

5 ÖRE.

FRÖN INDRUKNINGEN

TÄCKNING: TRE-ÖREN FÖR 13.

A 3 NÄRRE.

GRÖN.

FRÖN INDRUKNINGEN.

4. Detalj från samlingen ifråga. Teckningen av Olle Hjortzberg.

originalgravvyn under arbetet, varigenom märkets tekniska utveckling vackert belyses.

Varje besökare av museet måste med glädje konstatera att speciellt för de senaste tjugo årens frimärken allt tillvaratagits, som kan belysa märkenas tillkomst och utveckling, och här visats på

Gustaf
V

5. *Frimärke och H. M. Konung Gustaf V:s
namnteckning.*

ett synnerligen förnämligt och pedagogiskt sätt. Åran och för tjänsten härför torde i första hand tillkomma museets nuvarande chef, intendenten Paul Heurgren. Postmuseum har emellertid utöver de i ramarna utställda märkena ytterligare ett stort och intressant filatelistiskt studiematerial. Sålunda finns en rikhaltig helarkssamling av svenska märken, en häftessamling och flera tryckplåtar av våra svenska frimärken från skilda tider. I detta sammanhang

må greve von Rosens donation av svenska avarter från 1900-talets början nämnas. I särskilda montrar visas även matriser till svenska helsaker och gamla svenska stämplor.

Sveriges filatelister ha i sitt postmuseum tack vare det stora intresset hos framsynta män, bland vilka museets grundare, postdirektör E. Lannge med tacksamhet bör nämnas i första rummet, en oskattbar tillgång, när det gäller att studera det egna landets frimärken. Därför bör ingen försumma att genom upprepade besök, speciellt i den svenska avdelningen, berika sitt filatelistiska vetande.
